

Jan Jandourek

Tomáš

H

A

PTAL JSEM SE CEST

rozhovor

L

í

K

portál

Jan Jandourek

Tomáš

HALÍK

PTAL JSEM SE CEST

rozhovor

portál

Halík, Tomáš

Tomáš Halík – Ptal jsem se cest / Jan Jandourek. – Vyd. 3.

– Praha : Portál, 2010. – 384 s.

ISBN 978-80-7367-720-6 (váz.)

272-726.3 * 316.344.32 * 929 * 272 * 27-4 * 001.83-027.22 * 2-58 * 322 * 27-662:3 *
316.42"19/20" * (437.3)

- Halík, Tomáš, 1948-

- katoličtí kněží – Česko – 20. stol.

- intelektuálové – Česko – 20. stol.

- katolicismus – Česko – 20. stol.

- církevní život – Česko – 20. stol.

- intelektuální život – Česko – 20. stol.

- stát a církev – Česko – 20. stol.

- křesťanství a společnost – Česko – 20. stol.

- spiritualita – 20. stol.

- postmoderní společnost – 20. stol.

- rozhovory

- autobiografické vzpomínky

27 - Křesťanství. Křesťanská církev všeobecně. Eklesiologie [5]

929 - Biografie [8]

UPOZORNĚNÍ PRO ČTENÁŘE A UŽIVATELE TÉTO KNIHY

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.

Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

© Tomáš Halík, Jan Jandourek, 1997, 2001, 2010

© Portál, s. r. o., 1997, 2001, 2010

ISBN

978-80-7367-720-6 (tištěná kniha)

978-80-262-0123-6 (pdf)

978-80-262-0124-3 (ePub)

978-80-262-0125-0 (mobi)

Úvodní slovo nakladatele

Když v roce 1990 přijížděly do litoměřického semináře zasloužilé postavy katolického podzemí, byli mezi nimi například pozdější děkan pražské teologické fakulty Václav Wolf, ikona protikomunistického odporu Oto Mádr, básníci, filozofové, historikové a plejáda různých disidentů. Vynikal mezi nimi mladý a výmluvný intelektuál – Tomáš Halík. Představil nám svou vizi Desetiletí obnovy národa a své pojetí výuky na teologické fakultě. Mnozí z nás bohoslovců ho tehdy viděli poprvé a jeho civilní, necírkevní projev, brilantní inteligence a myšlenkový záběr nás uhranuly. Byli jsme samozřejmě plni očekávání, jak se bude vyvíjet dál.

V devadesátých letech se stal oblíbencem českých médií, dodnes jsou nezapomenutelné jeho polemiky s Václavem Klausem v České televizi nebo jeho angažovanost v boji za otevřenost teologické fakulty vůči laické veřejnosti. A právě kniha rozhovorů Jana Jandourka s Tomášem Halíkem byla v té době – odvážím se toho slova – zjevením. A to nejen pro nakladatele, ale i pro veřejnost. Zástup lidí čekajících na Halíkův autogram před malým knihkupectvím Portálu v Praze v Jindřišské ulici při slavnostním „křtu“ knihy téměř zastavil dopravu a čtenáři se po knize dodnes ptají. Poprvé se v ní představil Tomáš Halík v celé šíři své košaté osobnosti a projevil v ní do té doby na našem religiózním nebi nebývalou schopnost oslovit i čtenáře vně církve. Navíc svým myšlenkám dal přesný a vycizelovaný tvar a představil své životní téma: „Hledání naděje dnes“ (*Stromu zbývá naděje*).

Snad lze také říci, že Tomáš Halík je krom jiného cestovatel – stále na cestě. Dodnes se na svých cestách ptá a mnohdy nám prostředkuje také možnosti nečekaných odpovědí. Knihu *Ptal jsem se cest* vydáváme po letech také proto, že má jako jedna z prvních Halíkových větších knih ve svých odpovědích stále nezmenšenou sílu a naléhavost.

Zdeněk Jančařík
šéfredaktor nakladatelství Portál

Motto:

Rozličnými cestami a způsoby jsem došel ke své pravdě, nestoupal jsem jen po jednom žebříku... A jenom nerad jsem se stále ptal na cestu, to se protivilo mému vkusu! Raději jsem se ptával samotných cest, raději jsem je zkoušel. Všechna má chůze byla zkoušením a tázáním – a vpravdě, odpovídat se člověk musí učit na takové otázky!... „Toto – to je tedy má cesta – a kde je ta vaše?“ tak jsem odpovídal těm, kdo se mě tázali na „cestu“.

Friedrich Nietzsche, *Tak pravil Zarathustra*

Mnoho cest Tomáše Halíka

*Kdo je Tomáš Halík? Tak bychom mohli nazvat tento rozhovor, kdyby titul-
lek podobného typu nebyl v Čechách od jisté doby poněkud kompromitován.
(Kdo je Václav Havel, ptaly se zlověstně noviny před dvaceti lety. Bylo jas-
né, že odpověď, stejně pádná jako pěst „lidové moci“, je již předem dobře
připravena.) Navíc víme, že žádná odpověď nemůže vyčerpávajícím způso-
bem sdělit, s kým máme tu čest. Naštěstí následující stránky jsou i pokusem
odpovědět na mnohé jiné otázky: Jaká byla doba, ve které jsme žili? Kdo
byli lidé, kteří procházeli novodobými dějinami české země a české církve či
intelektuálního života? Čím se zaměstnávali, co pociťovali, co je obklopo-
valo? Mnohost otázek snad dostatečně ospravedlňuje náš úmysl vést rozhovory,
které se jenom zdánlivě točí kolem jednoho – navíc neuzavřeného – lidského
osudu. Proto ani na otázku: Kdo je Tomáš Halík? nelze odpovídat (nikoli
odpovědět) bez pohlednutí na ta prostředí, kterými kněz, filozof, terapeut,
profesor a známá postava z televizní obrazovky prochází.*

*Pádem komunismu skončilo mnoho neblahých jevů v české společnosti.
O přežití jednoho z nich, totiž nutnosti „vystát si frontu“, se zasloužil právě
profesor Univerzity Karlovy a studentský duchovní Halík. Zástup lidí na něj
čeká vždy po úterní či nedělní mši v kostele Nejsvětějšího Salvátora, protože
je to nejjistější místo, kde lze jinak obtížně dostižitelného duchovního zastih-
nout. Trpělivě tu vedle sebe čekají rozechvělí snoubenci, kteří si chtějí domlu-
vit církevní sňatek, novináři toužící po rozhovoru, studenti, zájemci o zpověď,
občas nějaký známý umělec nebo návštěva z ciziny. Nejhůře dopadnou ti, kdo
se s Tomášem Halíkem znají nejlépe, protože ti si počkají, až vyřídí záležitosti
ostatních.*

*Vrací-li se kněz Halík po některé ze salvátorských studentských akcí
s hloučkem posledních návštěvníků pozdě večer setmělým nádvořím Klemen-
tina, potká jejich skupinka občas zachmuřeného muže z ochranky, jemuž se
podezřelé stíny v hlídaném památkovém objektu, který chce mít po desáté
večer už zamčený, vůbec nelíbí. Studenti se svým pastýřem asi vypadají málo
památkově. Přesto sem patří, vždyť studenti, učenci a jezuité procházeli těmi-
to místy již před staletími.*

Na chodbách Institutu základů vzdělanosti, Filozofické fakulty nebo Fakulty sociálních věd žádná ochranka nechodí. Před nástěnkami se tísní hloučky mladých lidí, kteří se přihlásili na některý z nepraktických oborů z oblasti humanitních věd a kteří měli to štěstí, že se na vysokou školu dostali. Na přednáškách o filozofii náboženství bývá plno, semináře jsou komornější. Profesor Halík umí jako mediální mág vymyslet názvy, které v indexech působí vedle kolonek s „všednějšími vědami“ poněkud exoticky: Hermeneutika smrti Boha, Mystika – anima filozofie, Náboženství v postmoderní společnosti.

Ve velké budově Emauzského kláštera se davy netlačí. Občas tu někdo zajde do knihovny Křesťanské akademie, které je Tomáš Halík prezidentem. (Prezident akademie zní podstatně lépe než označení „předseda sdružení“. Nemůžeme se zbavit podezření, že i slova akademie a prezident tu získávají trochu aristokratický nádech, který je jako šitý na míru jejich současnému nositeli a představiteli.) Křesťanská akademie však nepořádá bombastické akce, ale možná právě proto její význam přetrvá dlouho do budoucna.

Nebyla to však všechno jen vznešená místa, kde bychom mohli zlomyslně umísťovat desky hlásající, že „zde žil a působil...atd.“ Protialkoholní léčebna u Apolináře, kde pracoval jako terapeut, rozličné kotelny a byty, kde se účastnil tajných bohoslužeb, těsné učebny s rozpadajícími se židlemi, studené sákristie, to všechno naznačuje, že tato biografie není nutně jen o životě lidí „z lepší společnosti“. Před Bohem ostatně není žádné lepší společnosti. A v naší malé zemi by taková charakteristika zněla trochu divně.

Nemá cenu představovat prostředí jako letiště, přednáškové síně zahraničních univerzit a česká města a městečka, kde všude se v posledních letech tento muž, na následujících stránkách dotazovaný na svůj život, v různých rolích objevil. Je příznačné, že i v případě osobních otázek se najednou v odpovědi objevují odkazy na další a další lidi, často žijící, někdy však již dávno zemřelé. Vrátime-li se k úvodní otázce, můžeme na ni odpovědět citátem z knihy oblíbeného Halíkova autora Karla Čapka Obyčejný život. Vzpomíná-li Tomáš Halík na své předky, proměny, kterými jeho životní dráha prošla, a na lidi, se kterými se setkal, zaznívá tu ohlas Čapkových slov:

„Snad to množství, které je v nás, jsou naši předkové do bůhvíkolikátého kolena.“

„Každý z nás je my, každý je zástup, který se vytrácí do nedohledna. Jen se na sebe podívej, člověče, vždyť jsi málem celé lidstvo! Dáš-li pozor, uvidíš v každém kus sebe samého, a pak v něm s úžasem poznáš svého pravého bližního.“

Život Tomáše Halika by vystačil na více biografií a mohl by zahrnovat ještě mnohem více odkazů na známé i neznámé tváře kolegů, přátel, příznivců i odpůrců. Není totiž možné psát o jednom životě a neuvést pouta, kterými je spojen s životy druhých. Vyjádřit se to snad nejlépe dá názvem knihy napsané jiným Tomášem, totiž Thomasem Mertonem, který (s básníkem Johnem Donnem) říká: „Žádný člověk není ostrov.“

J. J.

I. CESTA K VÍŘE

K našemu prvnímu rozhovoru se scházíme v předvečer tvých devětačtyřicátých narozenin v tvém bytě kousek od Karlova mostu a kostela Svatého Salvátora. Při tvé vášni pro symboly bych hádal, že toto místo i čas pro tebe nejsou jen náhodným vnějším rámcem, ale odhalíš v nich nějaký hlubší význam. Ale nejprve: Proč tě tak zajímají symboly?

Symboly skutečně pokládám za to nejzajímavější a také nejvýznamnější, nevlivnější v lidském životě – jsou tím, co skutečně hýbe lidským světem. Symboly jsou mosty vedoucí k hlubším vrstvám skutečnosti, do dalších významových světů. Ukazují, že svět je hlubší, než se zdá povrchnímu prvoplánovému přístupu. Kdyby ses mě zeptal, k čemu mi to bylo, že jsem se v životě zabýval tolika věcmi – filozofií, sociologií, psychologií, teologií a religionistikou – a co mají tyto obory společného, dnes bych ti asi odpověděl, že mě všechny naučily snad trochu víc rozumět problematice symbolů.

Řeč sama je „symbolická akce“. Často slyšíme, že světem hýbou peníze, sex, politika, média, ideologie... Ale já bych dodal, že i síla všech těchto věcí leží v oblasti symbolů. Peníze nejsou jen ekonomickým nástrojem, jsou také symbolem. Člověku většinou nejde jen o tu sumu peněz, kterou si vydělá, ale o její „relativní“ význam: s kým se může srovnávat, jak je společensky ceněn; číslo na výplatní pásce je podobně jako auto pro mnohé lidi hlavně symbolem jejich společenské váhy. Jeden psycholog dokazoval tezi, že peníze jsou pro lidi „posvátným předmětem“, tím, že nasypal před zraky lidí do popelnice několik drobných – vyvolalo to mnohem větší pohoršení, než kdyby tam hodil jiné předměty daleko větší ceny.

Sexualita je také víc než přírodní pud, je zkušeností sebepřekročení, sjednocení v sebedarování a přijetí. Proto také může být mostem, poukazem k náboženské rovině transcendence, ke komunikaci s tajemstvím absolutna – není divu, že mystikové a posvátné texty používají tak často pro vyjádření náboženské zkušenosti erotické a sexuální symboliky. Jedni věřící manželé mi řekli, že sexualita je pro ně „modlitbou těla“, a tak pěkně vyjádřili tu existenciálně-symbolickou, sakrální hodnotu sexuality.

A politika? Tajemství toho, proč nějaká osobnost, heslo, ideologie hýbe masami a stává se politickou silou, nespočívá pouze v tom, že vyjadřuje nějaké třídní či skupinové ekonomicko-sociální zájmy. Stala se symbolem ve smyslu hlubinné psychologie, koresponduje s neuvědomělými tužbami a „posvátnými obrazy“ (C. G. Jung by řekl s archetypy) v hlubinách našeho „kolektivního nevědomí“.

Má tedy nevědomí vliv nejen na osobní život jednotlivce, ale i na společnost a její život?

Nevědomí je daleko důležitějším a mocnějším pramenem síly a motivace než všechno, co leží na povrchu, ve společenské sféře. Když s úsměvem pozoruji, jak je Václav Havel pomalu vtahován – podobně jako kdysi Masaryk – do symbolického obrazu „tátíčka“, říkám si, čím si oba tito kritičtí intelektuálové získali lidovou náklonnost, alespoň v určitých lidových vrstvách. Pomohlo jim to, že Češi mají sklon stavět intelektuály na místo chybějící šlechty, historické a mocenské národní elity, že občas vidí intelektuály jako „blanické rytíře“, zasahující ve chvílích největšího úpadku? Anebo snad oživil platonský archetyp „filozofa na trůně“, který spočívá někde v třinácté komnatě české duše? Státník má velmi těžkou úlohu, musí naplnit hned dvě vrstvy symbolu: chceme, aby nám zrcadlil to, jakými bychom chtěli být, aby byl trochu „nad námi“ a inspiroval nás, ale zároveň aby alespoň v něčem odrážel to, jací jsme nebo za jaké se pokládáme, abychom se s ním mohli identifikovat.

A prostředky masové komunikace – není to jedno velké pole hry symbolů, korespondujících s nevědomými silami v lidské psyché?

Ano, mohli bychom říci – mám-li teď licenci používat pojem symbol v tomto povídání nad šálkem čaje hodně široce – že vliv kultury, politiky i náboženství spočívá v oblasti symbolů. Ano, Bůh sám s námi komunikuje pomocí symbolů... Dobrá teologie je především hermeneutika – umění výkladu, zodpovědná, pečlivá a přitom tvořivá interpretace symbolické řeči Božího sebesdílení, „Zjevení“, jak ho podává Písmo a tradice. A religionistika je hermeneutika náboženských fenoménů vůbec. Jejím srdcem je srozumitel-

ný výklad náboženských symbolů. Symbol je tím nejskutečnějším, něčím, k čemu bych nikdy nepřipojil slůvko „jenom“ – jenom symbol. Nesmíme tak velkou věc přenechat jen současné módě pseudognostického třetění kolem symbolů, musíme o tom přemýšlet stále nově a hlouběji a vycházet z pohledu různých oborů poznání.

Jeden filozof mi také vytkl, že jsem ke slovu symbol připsal kdysi ono slovo „jenom“. Tvé zřířejší narozeniny tedy pro tebe také nejsou jenom číslem.

Nu ovšem: devětačtyřicet let, což je oněch biblických sedm krát sedm, a tedy jakési znamení plnosti. Podle hebrejských představ se za devětačtyřicet let obnoví celé stvoření, padesátý rok je pak jubilejní rok odpočinutí a oslavy. Proto považuji tyto narozeniny za významnější než tu banální padesátku, za čas k zastavení a přehodnocení. I ty naše rozhovory, ke kterým jsi mě vyzval, chápu jako součást této balance, i když trvají mé rozpaky nad tím, kde vede hranice toho, co vůbec smí a má být verbalizováno a předáno dál. Vezměme to tak: Cítím potřebu uklidit sám v sobě před padesátkou, a chceš-li být ty či kdo další svědky tohoto úklidu, setrvejte „na vlastní nebezpečí“.

Proč máš tolik rozpaků a zábran publikovat tyto rozhovory?

Při takových hovorech se často stane, že člověk vychází vstříc jak podvědomému očekávání druhých, tak diktátu vlastního narcismu a stylizuje se jako nějaký „příklad pro druhé“, pokud nepodlehne druhému extrému, exhibicionistickému sebemrškačství. Mám rád výrok, že člověk musí vždy dávat druhým příklad, a nelze-li jinak, alespoň příklad odstrašující – prý to řekl Einstein.

Řečeno ale zcela čestně a upřímně – nepovažuji sám sebe za „vzor a příklad“ pro nikoho. Připadají mi problematická a relativní všechna kritéria, podle nichž je jeden člověk „vzácnější“ a „větší“ než druhý. Každý člověk je jiný a je jedinečný. Život úplně každého člověka – s jeho hledáním, dary i omyly – má v Božích očích nekonečnou cenu. Nepochybuji o tom, že je nesmírně mnoho lidí, jejichž myšlenky i životní příběh jsou i „čtenářsky zajímavější“ než moje. Mám-li nabídnout pár zkušeností a reflexí z té dosavadní cesty, kdy jsem se skoro celé půlstoletí pohyboval v tolika různých

prostředích a situacích, poznal tolik cenných lidí, pak zdůrazňuji, že se nebudu pokoušet o „objektivní historii“, nýbrž o svědectví z mého úhlu pohledu. Ano, bude to subjektivní výpověď, jak jinak. Jeden můj přítel, když mu za totality policisté při výslechu namítali „Ale to je váš subjektivní názor!“, jim odpověděl: „Ale já žádný jiný nemám.“ Každý si ostatně musí najít svou cestu – v životě, v myšlení i ve víře a v církvi. Učitel mu nemůže dát o mnoho víc než umocnit jeho odvahu k vlastnímu hledání.

Ten, který jediný směl říci Já jsem Cesta, je natolik hluboký, hluboký božskou hloubkou absolutního tajemství, že svým Duchem utváří originalitu cesty každého, kdo ho následuje v pravdě – podívej se na tu pluralitu postav světců v dějinách církve, na jejich svéráz a odlišnost! Na duchovní cestě jsou kopie vždycky falzifikáty. Můj drahý Nietzsche právem říká ústy svého Zarathustry: Toto je moje cesta. A teď mi ukažte tu svoji!

A jak se cítíš v předvečer tak symbolicky významných narozenin?

Cítím se vděčný a dlužný. V jistém smyslu bych mohl říci, že od života už nic nečekám. Byl bych neupřímný, kdybych tvrdil, že jsem v životě neměl žádné ambice. Ale všechny mé rozumné sny se vrchovatě splnily. Neumím si svůj život představit bez dvou věcí, bez oltáře a bez univerzitní auly: jsem knězem, smím sloužit živému a rozrůstajícímu se společenství, jsem profesorem Univerzity Karlovy. Zakusil jsem v životě hodně lásky, Boží i lidské, směl jsem být žákem – a žákem opravdu dobrých mistrů – i učitelem, přítelem a tím, kdo duchovně doprovází druhé. Bylo mi dopřáno mnoho studovat a číst, mohl jsem navštívit desítky zemí, na několika kontinentech jsem měl příležitost vidět tolik krásy, seznámit se s poklady různých kultur, společně jsem mohl přemýšlet, diskutovat, hledat pravdu s tolika různými lidmi odlišných názorů... Co si mohu ještě přát? Všechno to byly dary, ne moje zásluha. Kolonka s nápisem „dostal“ je plná; kdybych teď navždy zavřel oči nebo musel všechno opustit, nemohu si naříkat, že bych byl o něco připraven.

Avšak cena života nespočívá v kategorii příjmů, toho, co člověk dostane, ale spíše v tom „dal a má dát“. Snad jsem uměl přijímat s vděčností, ale teď musím o to více vydávat. Komu bylo mnoho dáno, od toho bude mnoho požadováno. A tady se do mých narozeninových bilancí vkrádá silný pocit